

МІСЦЕ КОЛЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ МАЙНОВИМИ ПРАВАМИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНОГО ПРОЦЕСУ УКРАЇНИ

Кузнецова Людмила Валеріївна,

кандидатка юридичних наук,
завідувачка кафедри публічного та приватного права
Східноєвропейського університету імені Рауфа Аблязова

Сучасні можливості застосування форм і засобів використання об'єктів авторського права та суміжних прав, а також суб'єктів та місця їх використання зумовлюють ситуацію, за якої в автора відсутня будь-яка можливість дізнатися, коли, хто і яким чином використав його твір.

У нормах Конституції України як основного закону держави закладено засади правового регулювання суспільних відносин у сфері інтелектуальної власності, зокрема відносин у сфері авторського права та суміжних прав. Конституція України гарантує громадянам свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Кожний громадянин має право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності; ніхто не може використовувати або поширювати їх без його згоди, за винятками, встановленими законом. Кожен має право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. У статті 45 Закону України «Про авторське право і суміжні права» сказано, що суб'єкти авторського права і суміжних прав можуть управляти своїми правами особисто, через свого повіреного або через організацію колективного управління.

Основні положення про колективне управління правами закріплено як національним законодавством, так і в міжнародних договорах, директивах Європейської Спільноти, національному законодавстві. Нині формування законодавства у цій сфері суспільних відносин переживає новий етап свого розвитку як на національному рівні, так і на міжнародному. Так, в Україні реалізують низку проєктів ЄС Twinning, як-от проєкт технічної допомоги ЄС, який полягає в організації співпраці державного органу (установи) держави – члена ЄС з відповідним державним органом (установою) України – бенефіціаром проєкту з метою обміну досвідом та надання допомоги в питаннях державного управління та адаптації законодавства України до законодавства ЄС.

Ключові слова: автор, суб'єкт авторського права, суміжна права, організація, праволоділець, репрографічне відтворення, інтелектуальна власність.

Kuznetsova Liudmyla. The place of collective management of property rights in modern conditions of the European integration process of Ukraine

The modern possibilities of applying the forms and means of using the objects of copyright and related rights, as well as the subjects and places of their use, lead to a situation in which the author does not have any opportunity to find out when, who and how his work was used. The principles of legal regulation of social relations in the field of intellectual property, including relations in the field of copyright and related rights, are laid down in the norms of the Constitution of Ukraine as the Basic Law of the State. The Constitution of Ukraine guarantees citizens freedom of literary, artistic, scientific and technical creativity, protection of intellectual property, their copyrights, moral and material interests arising in connection with various types of intellectual activity. Every citizen has the right to the results of his intellectual and creative activity; no one can use or distribute them without his consent, with exceptions established by law. Everyone has the right to own, use and dispose of their property, the results of their intellectual and creative activities. Article 45 of the Law of Ukraine "On Copyright and Related Rights" states that subjects

of copyright and related rights can manage their rights personally or through their attorney or through a collective management organization. The main provisions on the collective management of rights are established both by national legislation and in international treaties, directives of the European Community, and national legislation. Today, the formation of legislation in this sphere of social relations is experiencing a new stage of its development both at the national level in particular and at the international level as a whole. Thus, a number of EU Twinning projects are taking place in Ukraine – an EU technical assistance project, which consists in the organization of cooperation between a state body (institution) of an EU member state and a relevant state body (institution) of Ukraine – the beneficiary of the project with the aim of exchanging experience and providing assistance in matters of state management and adaptation of Ukrainian legislation to EU legislation.

Key words: *author, subject of copyright, related rights, organization, right holder, reprographic reproduction, intellectual property.*

Сучасний світ із його новітніми технічними викликами та постійними глобалізаційними процесами перетворює процес споживання продуктів інтелектуальної власності на могутню індустрію, мета якої – отримати прибуток для подальшого свого розвитку. Водночас ефективна реалізація творчого процесу та надання авторських послуг з отриманням відповідної винагороди вимагає від автора не тільки таланту, а й спеціальних знань, умінь та навичок як у галузі інтелектуальної власності, так і в інших галузях права, на опанування яких потрібен час. Здебільшого наразі автори самостійно не управляють правами, що їм належать. Зазвичай самостійно вони роблять це лише тоді, коли їхній твір готується вперше стати доступним для широкого загалу. Саме у цьому разі автор, піклуючись про свою репутацію, робить усе можливе задля того, щоб його перша зустріч із публікою відбулася в найбільш сприятливих умовах для кожної сторони.

Із цією ж метою письменник від власного імені має вести переговори з видавцем про випуск свого літературного твору, що стосується композитора, а також він особисто повинен вчинити належні дії щодо виходу у світ своїх музикальних творів або щодо виготовлення їх звукозапису. Драматург, своєю чергою, буде працюватиме з театром, у якому здійснюється підготовка першої постановки його п'єси, а художник чи скульптор сам вибере галерею, у якій відбудеться його перша виставка скульптур або картин [1].

Оприлюднивши твір, автор зазвичай утрачає цікавість до нього, оскільки він реалізував свій намір і його почули. Із часом він починає сконцентрувати свою увагу на новому задумі, а свої права

з управління та використання твору, щоб не втратити творчої ідеї, передає відповідному посереднику, який за нього і від його імені вестиме переговори, консультуючись не лише за необхідності ухвалити серйозне рішення з непередбачуваними наслідками.

Проте трапляються випадки, що не тільки автор, а і його представник не може реально відслідковувати динаміку використання його твору, тим самим автор утрачає можливість отримати належну винагороду за таке використання. Тому на сучасному етапі інформатизації автори все більше звертаються по допомогу до спеціальних організацій, які управляють майновими правами зі збирання і розподілу авторської винагороди (роялті) за використання творів на колективній основі [2, с. 29].

Стрімкий розвиток нових технологій, завдяки яким розширилися можливості масово використовувати твори і об'єкти суміжних прав, викликали неабияку актуальність у функціонуванні колективного управління авторськими і суміжними правами. З огляду на це, реалізація виключних майнових авторських або суміжних прав стає все більш ускладненою. Наразі існує світовий ринок творів і об'єктів культурного характеру. Об'єкти авторського права і суміжних прав найчастіше використовують так: через безпосереднє виконання (наживо) або ж із використанням звукозапису в ефірних програмах або кабельного телебачення; трансляція або відеозапис кінематографічних творів або будь-яких інших аудіовізуальних творів; публічне виконання музичних творів на дискотеках, у ресторанах, барах, кафе, готелях тощо або і метою створення відповідної атмосфери в магазинах, салонах, медичних закладах, студіях тощо;

репрографічне відтворення друкованих творів, копіювання звукозаписів або аудіовізуальних творів для особистого використання [3].

Сучасні можливості застосування форм і засобів використання об'єктів авторського права та суміжних прав, а також суб'єктів та місця їх використання зумовлюють ситуацію, за якої в автора відсутня будь-яка можливість дізнатися, коли, хто і яким чином використав його твір.

Усім відомо, що музика не знає кордонів: одну і ту саму пісню можуть слухати як у Києві, так і в Дніпрі, Парижі, Берліні, у столицях і провінціях, у великих і маленьких містах будь-якої країни світу. Варто звернути увагу й на те, що музичний твір належить до складних об'єктів, а тому щодо нього може діяти комплекс прав, які можуть належати різним суб'єктам, як-от композитор, автор тексту, перекладач, аранжувальник, видавець і його субпідрядники, унаслідок чого кожна частина твору може бути об'єктом численних, одночасних, не пов'язаних між собою способів використання, а відтак, ефективне додержання прав, закріплених законом за автором, не може бути забезпечене поза системою колективного управління правами, що одночасно вигідна як автору, так і користувачу [4, с. 10].

Можливість вирішення вищезазначеної проблеми надає інститут колективного управління, важливість розвитку якого неодноразово підкреслювалася Всесвітньою організацією інтелектуальної власності. Основні положення про колективне управління правами закріплені як національним законодавством, так і в міжнародних договорах, директивах Європейської Спільноти, національному законодавстві. Нині формування законодавства у цій сфері суспільних відносин переживає новий етап свого розвитку як на національному рівні, так і на міжнародному.

Автори і суб'єкти суміжних прав, як-от виконавці, виробники фонограм, відеограм, організації мовлення, мають виключне право дозволяти або забороняти використовувати власні твори, фонограми та відеограми. Зазвичай, це право гарантує, що твір або його запис буде використано в інтересах його авторів [5, с. 25]. Таке право може бути реалізо-

ване у повному обсязі, якщо правовласник особисто ухвалює рішення про умови використання творів чи записів, тобто управляє власними правами самостійно. Проте на практиці управління правами на індивідуальній основі не завжди є можливим або доцільним. Так, зокрема, драматичним театрам складно укласти договори з кожним автором чи драматургом п'єси, організаціям мовлення – з кожним автором, виконавцем твору, фонограми, відеограми, публічне мовлення яких вони здійснюють. З іншого боку, правовласник також не завжди може самостійно відстежувати та контролювати використання власних творів та записів, вести переговори про виплату винагороди за таке використання і збирати її.

Порядок управління майновими правами автора визначається законами України «Про авторське право і суміжні права» [6] та «Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав» [7]. Так, ст. 45 Закону України «Про авторське право і суміжні права» встановлено, що суб'єкти авторського права можуть управляти своїми правами: а) особисто; б) через свого повіреного; в) через організацію колективного управління.

На підставі укладеного договору-доручення між суб'єктом авторського права та повіреним перший наділений правом доручити управління власними майновими правами останньому. Повірений тим самим управляє майновими правами у межах повноважень, переданих суб'єктом авторського права [3].

Суть колективного управління майновими правами полягає в тому, що певна вповноважена організація управляє майновими правами від імені колективу авторів. Зібрана у результаті такої діяльності винагорода належить автору за його творчу працю. Тому колективне управління майновими правами є одним із найбільш дієвих засобів забезпечення законних інтересів автора у тих випадках, коли вони мають справу з багатьма користувачами.

Від часу виникнення організації колективного управління існували як суб'єкти приватного права, набували статусу юридичної особи, їхня діяльність мала некомерційний характер, їх створювали

з ініціативи самих авторів із метою захисту особистих інтересів та управління майновими правами творців. Основні принципи, на яких ґрунтується діяльність указаних організацій, закріпили у типових статутах товариств, що ввійшли до складу CISAC (Міжнародна неурядова некомерційна організація, яка об'єднує організації з управління авторськими правами) та були затверджені на XI Берлінському конгресі 1936 р. [8].

Ба більше, колективне управління є найбільш потужним способом спростити публічне розповсюдження творів у тому разі, коли користувач має справу з багатьма творами або декількома правоволодільцями. На думку дослідників у галузі авторського права, колективне управління здійснюється у таких випадках:

а) право публічно виконувати та публічно сповіщати музичні твори («малі права»);

б) право відтворювати (звуковий запис) музичні твори («механічні права»);

в) право публічно виконувати драматичні і музично-драматичні твори («великі права»);

г) право наслідувати твори образотворчого мистецтва;

ж) право відтворювати репрографічним способом літературні і графічні твори;

е) право вводити в комп'ютерну систему і виводити з комп'ютерної системи твори (включно з «електронним копіюванням») [9, с. 38].

Установи, уповноважені колективно управляти майновими правами, за своєю організаційною структурою бувають приватними або громадськими, незалежними чи державними організаціями, які взяли на себе функції такого управління. На державу, своєю чергою, покладено контроль та нагляд за їхньою діяльністю, фінансову підтримку ефективного функціонування таких організацій [10, с. 78].

Відповідно до ст. 5 СІАС, під організацією, яка колективно управляє правами авторами, розуміється організація, яка: 1) має на меті ефективно захищати майнові інтереси; 2) має у своєму розпорядженні ефективний механізм для збирання і розподілення авторської винагороди і несе повну відповідальність за операції, пов'язані з управлінням правами,

які довірено їй авторами; 3) не управляє (за винятком допоміжної діяльності) правами виконавців, виробників фонограм, організацій мовлення та інших власників прав [11, с. 194].

На думку вчених-правознавців, колективне управління авторським правом і суміжними правами – це система взаємопов'язаних дій, відповідно до яких правовласники передають створеним для цього організаціям колективного управління правами право вести переговори про умови та способи використання їхніх творів іншими суб'єктами права; надають дозвіл контролювати використання їхніх творів та збирати відповідну винагороду, а також розподіляти її між правовласниками [11, с. 198].

Основна ідея інституту колективного управління правами полягає у спрощенні комунікації, з одного боку, авторами та іншими правовласниками, а з іншого – особами, які використовують об'єкти права інтелектуальної власності в питаннях збирання і розподілення винагороди.

Діяльність організацій колективного управління має представницький характер, адже вони є представниками інтересів суб'єктів авторського права і суміжних прав у взаємовідносинах із суб'єктами використання об'єктів авторського права і суміжних прав. Підтвердженням цього є те, що суб'єкти авторського і суміжного права доручають указаним організаціям управляти своїми майновими правами; повноваження на колективне управління передають суб'єктами авторського права і суміжних прав на підставі письмового договору; установлена заборона використовувати будь-яким способом передані їм для управління майнові авторські права і суміжні права; свої функції організації колективного управління виконують від імені суб'єктів авторського права і суміжних прав на основі одержаних від них повноважень [12].

Таке становище організацій колективного управління притаманне всім організаціям, які створюють у різних країнах, основну мету діяльності яких закріплено у статуті як захист особистих інтересів немайнового характеру авторів та управління їх майновими правами на твори. Проте юридичні підстави здійснення пред-

ставницьких функцій можуть бути різними: договір, відповідно до якого одна сторона (творець) доручає іншій (товариству) вчиняти в її інтересах певні юридично значущі дії із захисту її прав (договір доручення); представництво інтересів на підставі довіреності (мандату); договір на передання майнових прав на об'єкт права інтелектуальної власності укладений між творцем та товариством; представництво в силу закону [13, с. 80].

Мета створення організації колективного управління – забезпечити законні інтереси авторів через збирання винагороди, яка їм належить за використання власних творів, не маючи меті отримати прибуток, вони не можуть займатися комерційною діяльністю. У межах наданих їм повноважень вони лише управляють правами без можливості розпоряджатися ними на власний розсуд. Вищезазначені організації з метою покриття коштів, які витрачають на роботу зі збирання та розподілення, із загальної суми, отриманої для автора, відраховують собі певний відсоток – так звані комісійні.

Окрім фінансової функції, що полягає в збиранні та розподіленні авторської винагороди, ці організації колективного управління виконують ще й політичну функцію, тим самим підтримуючи баланс між правом на належний захист інтересів авторів і правом на вільний доступ до культурного надбання. Таким чином, вони є гарантом того, що такий баланс не буде порушено на користь авторів [3].

Організації колективного управління майновими правами з метою оперативного реагування на порушення чинного законодавства в частині самовільного використання авторського твору допомагають як авторам, так і їхнім правонаступникам, індивідуально передати відповідне право на використання наукових та літературних творів, а також творів мистецтва, водночас сприяючи членам організації щодо управління майновими правами в повсякденному житті.

Колективне управління майновими правами суб'єктів авторського права і суміжних прав ґрунтується на концепції представництва, що діє на підставі укладеного договору, та концепції «мовчазної» ліцензії, що становить учинення дій

у майнових інтересах без дозволу правоволодільця [14, с. 90].

Повноваження організацій колективного управління виникають на підставі договору колективного управління майновими правами, інших договорів, а у разі управління без згоди правоволодільця – унаслідок здійснення з огляду на пряму вказівку закону дій організації колективного управління в майновому інтересі суб'єкта авторського і майнового права, на які поширюється режим зобов'язань щодо вчинення дій у майнових інтересах іншої особи без її доручення (глава 79 ЦК України, статті 1158–1160) [15], якщо інше не впливає зі змісту цих зобов'язань.

Концепція «мовчазної» ліцензії ґрунтується на юридичній презумпції надання управителю неписьмової ліцензії, що дозволяє стороні, у цьому випадку ліцензіату, тобто організації колективного управління вчинити певні дії, які зазвичай вимагають надання іншою стороною – ліцензіаром, тобто правоволодільцем, дозволу. «Мовчазна» ліцензія може виникати з огляду на пряму вказівку закону у разі, коли організація колективного управління має право укласти з користувачами договір на використання щодо творів, якими управляють без укладеного з правоволодільцем договору управління [14, с. 91].

Механізм функціонування організацій колективного управління полягає в:

– укладенні договорів з правоволодільцями про передання в управління майнових прав інтелектуальної власності;

– укладенні договорів із користувачами, телеканалами, радіостанціями, провайдерами інтернет-послуг та публічними закладами про використання творів, за умовами яких ті зобов'язуються щомісячно перераховувати авторську винагороду на рахунки організації;

– розподілі зібраних коштів між авторами, які передали свої майнові права у колективне управління [2, с. 19].

Принципами діяльності організацій колективного управління є:

1) дотримання законних інтересів правовласників, при цьому організації колективного управління повинні діяти якнайкраще в інтересах правовласників, ефективно збираючи, розподіляючи та виплачуючи дохід від прав, при цьому на правовлас-

ників не покладати жодних зобов'язань, що не є об'єктивно потрібним для захисту їхніх прав та інтересів та для ефективного управління їхніми майновими правами;

2) рівність, за якої жодного разу не допускається встановлення будь-яких привілеїв для окремих категорій правовласників незалежно від їх виду (юридичні чи фізичні особи), членства в організації колективного управління, участі чи неучасті в управлінні такою організацією, громадянства, резидентства;

3) прозорість, за якої організації колективного управління повинні забезпечувати вільний доступ до інформації про власну діяльність правовласників, користувачів і громадськість;

4) підзвітність, яка полягає в тому, що організації колективного управління звітують перед вітчизняними або іноземними правовласниками про свою діяльність у порядку, визначеному чинним законодавством;

5) ефективне управління, де організація колективного управління має зібрати, розподілити та виплатити дохід від прав правовласникам у найбільш швидкий та ефективно-точний спосіб з обґрунтованими витратами [16].

На виконання статутних завдань організації здійснюють такі функції:

а) погоджують з особами, які використовують об'єкти авторського права або суміжних прав, розмір винагороди під час укладання договору;

б) укладають договори про використання прав, переданих в управління;

в) збирають, розподіляють і виплачують зібрану винагороду за використання об'єктів авторського права і (або) суміжних прав відповідним суб'єктам;

г) учиняють інші дії, передбачені чинним законодавством, необхідні для захисту прав, управління якими здійснюється, зокрема звертаються до суду за захистом прав суб'єктів авторського права або суміжних прав відповідно до статутних повноважень та їх доручення [2, с. 20].

Згідно з чинним законодавством колективне управління майновими правами поділяється на обов'язкове, розширене та добровільне. Лише у випадках, визначе-

ним чинним законодавством, та в передбаченому законом порядку застосовується обов'язкове та розширене колективне управління. Таке застосування можливе у разі забезпечення права на винагороду (відрахувань) на користь авторів (авторів і видавців творів у разі репрографічного відтворення), виконавців, виробників фонограм, виробників відеограм, що здійснюється виключно через уповноважені організації колективного управління у випадках: кабельної ретрансляції творів; права слідування; репрографічного відтворення творів та їх частин (уривків); відтворення в домашніх умовах і в особистих цілях творів, виконань, зафіксованих у фонограмах, відеограмах, їх примірниках, а також аудіовізуальних творів та їх примірників; публічного виконання фонограм, публічної демонстрації відеограм, опублікованих із комерційною метою, а також їх примірників та зафіксованих у них виконань; публічного сповіщення, зокрема повторного публічного сповіщення, кабельної ретрансляції, опублікованих із комерційною метою фонограм, відеограм чи їх примірників та зафіксованих у них виконань, зокрема публічного сповіщення за допомогою мережі Інтернет або інших подібних технологій [4, с. 15–16].

Наразі організації колективного управління майновими правами посідають центральне місце у системі забезпечення відповідної реалізації прав авторів та їх правонаступників. Водночас неможливо ефективно управляти без належного правового забезпечення в частині регулювання відносин, що виникають між організаціями колективного управління, правовласниками та користувачами об'єктів авторського права та суміжних прав. Ланцюг колективного управління передбачає можливість наділяти правоволодільців повноваженнями організації з колективного управління на управління їхніми законними правами, що полягають у самостійному відстеженні використання власних творів; проведенні переговорів із користувачами щодо використання творів за певну винагороду; наданні відповідних ліцензій на використання творів; збиранні авторської винагороди, її розподілі та виплаті.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Вьюгина Тамара. Коллективное управление имуществом правами. URL: http://www.coryright.com.Ua/show_art.php?who=52.
2. Денисова Р.О. Колективне управління майновими авторськими та (або) суміжними правами в Україні: стан та перспективи. *Юрист України*. 2015. № 3–4. С. 28–33.
3. Избаш О.О. Загальна характеристика авторських прав, які передаються в колективне управління. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/1174/>
4. Денисова Р.О. Окремі аспекти колективного управління майновими авторськими правами в Україні. *Право та інноваційне суспільство*. 2016. № 2. С. 8–23.
5. Избаш О. Організації колективного управління авторськими і суміжними права. Інтелектуальна власність в Україні: погляд з ХХІ ст. *Збірник наукових праць за матеріалами Всеукраїнської науково-практичної конференції, 29–30 вересня 2011 р.* Черкаси : Чабаненко Ю.А., 2011. С. 24–30.
6. Про авторське право і суміжні права : Закон України від 23.12.1993 р. № 5792-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3792-12/page4>.
7. Про ефективне управління майновими правами правовласників у сфері авторського права і (або) суміжних прав : Закон України від 15.05.2018 р. № 2415-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2415-19>.
8. Кирилюк А.В. Організація колективного управління авторськими і суміжними правами як учасники відносин, які виникають щодо використання літературних творів. URL: www.apdp.in.ua/v58/68.pdf
9. Костів О.З. Проблемні аспекти функціонування організацій колективного управління в Україні. *Наукові записки. серія право*. 2020. № 8. Спецвипуск. С. 36–40.
10. Майданик Л.Р. Колективне управління майновими авторськими та суміжними правами за цивільним законодавством України : монографія. Київ : Алерта, 2013. 248 с.
11. Токарева В.І. Цивільне право України : навч. посібник. Київ : Центр учб. л-ри, 2017. 408 с.
12. Шемякіна О.О. Діяльність організацій колективного управління майновими правами суб'єктів авторського права і суміжних прав. URL: <https://library.krok.edu.ua/media/library/category/materiali-konferentsij/2014-11-14>.
13. Щерба Любова. Інститут колективного управління майновими авторськими та суміжними правами: еволюція, предмет, механізм. *Юридична Україна*. 2010. № 4. С. 77–83.
14. Левчун О. Колективне управління інтелектуальною власністю. *Юр. газета*. 2008. № 21 (156). Ст. 6–7.
15. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>.
16. Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування : Закон України, від 17.01.2002 р. № 2953-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2953-14>.